

STATUSES IN ASIA

Alyar Abay

Master student of the State Conservatory of Uzbekistan

Annotation. This article provides us with useful tips and recommendations on the art of status and its prosperity today, issues related to its study and teaching to young performers. As such, it provides general information for young people interested in the art of status and shapes their perception of status. Also, the art of status and its prosperity today, issues related to its study and teaching to young performers, and useful advice on this. The special features of the status art of the Uzbek and Uyghur people were studied.

Keywords: status, national art, music, genealogy, methods, prose, weight, tone, character.

Maqom (arab tilidan olingan bo'lib — joy makon o'rin ma'nolarin anglatadi) — musulmon Sharqi musiqasida asosiy musiqiy san'at asarlaridan biri. Dastlab muayyan balandlikdagi tovushni hosil etish uchun torli cholg'uning dastasida barmoq bilan bosiladigan joy, parda ma'nosida ishlatilgan. Keyinchalik Sharq musiqasi nazariyasi rivojlanishi jarayonida Maqomning mazmun doirasi tobora kengayib, bir-biriga nisbatan bog'liq boshqa ma'nolarni ham anglata boshladi:

lad tuzilmasi, lad tizimi; muayyan pardalar zaminida vujudga kelgan kuy-ohanglar; shakl, janr;

bir qismli yoki turkumli cholg'u va ashula yo'llari, musiqiy uslub va boshqa

Maqom turlariga oid nazariy va musiqiy estetik masalalar Abu Yusuf Yoqub ibn Ishoq al-Kindiy va Forobiy (9—10-asr), Ibn Sino va Ibn Zayla (11-asr), Safiuddin al-Urmaviy (13-asr), Mahmud ashSheroziy va Abdulqodir Marog'iy (14-asr), Jomiy va Zaynulobiddin Husayniy (15-asr), Najmiddin Kavkabiyy Buxoriy (16-asr), Darvishali Changiy (17-asr) va boshqa olimlarning musiqiy risolalarida tadqiq etilgan. Yaqin va O'rta Sharq mumtoz musiqasi nazariyasida 13-asrga qadar Maqom turlarining soni aniq belgilanmagan. Safiuddin al-Urmaviy Maqom nomlaridagi parda tuzilmalarini ilmiy tasniflab, O'n ikki maqom tizimini ishlab chiqqan. Ushbu tizim birmuncha takomillashtirilgan holda qariyb 17-asrga qadar qo'llanib kelingan. O'n ikki maqom negizida keyinchalik har xil milliy hamda mintaqaviy Maqom

turlari va turkumlari vujudga keldi. Bular o'zbek va tojiklarda Maqom deyilsa, turkman va uyg'urlarda muqom, eron xalqlari, ozarbayjon va armanlarda murom yoki dastgoh, turklarda makam, arab xalqlarida maqam shaklida talaffuz qilinadi. Xalqchil, milliy mahalliy an'analar ta'siri ostida Maqomlarning musiqiy va ijroviy xususiyatlari yangi hislatlar bilan boyigan holda umumiy soni, nomlanishi, tartibi hamda tuzilishida muayyan mushtaraklik va tafovutlar mavjud.

Hozirgi kunda Maqomlar o'z salmog'i va mazmuni bilan ko'pgina musulmon Sharq xalqlari musiqa merosining asosiy qismini tashkil etadi. Ular shaklan va usluban rangbarang ohangdor kuy va ashula yo'llaridan iborat. Xususan, o'zbek mumtoz musiqasida Buxoro Shashmaqomi, Xorazm maqomlari, Farg'ona — Toshkent maqom yo'llari, shuningdek, yovvoyi maqom, surnay, dutor maqom yo'llari yuzaga kelgan. Milliy musiqa merosining salmoqli qismini tashkil etgan maqom nomidagi cholg'u va aytim musiqa asarlari o'tmish bastakorlik ijodiyotining mumtoz mahsuli bo'lib, asrlar davomida og'zaki an'anada sayqal topib bizgacha yetib kelgan.

20-asr boshlaridan shu kunga qadar o'zbek bastakorlari va kompozitorlari maqomlardan unumli foydalanib kelmoqdalar. Maqom negizi va uslubida bastalangan Hoji Abdulaziz, Sodirxon hofiz, Yu. Rajabiy, F. Sodiqov, K. Jabborov, S. Kalonov, O. Hotamov, F. Mamadaliyev va boshqalarning kuy va ashulalari, V. Uspenskiyning "Farhod va Shirin" musiqali dramasi, R. Glier va T. Sodiqovlarning "Layli va Maj-nun", M. Ashrafiyning "Dilorom" operalari, M. Burhonovning "Alisher Navoiyga qasida"si, M. Mahmudovning "Navo", M. Tojiyevning 3,9 va 11sim-foniyalari, shuningdek, poema, syuita, oratoriya, kantata, xor kabi janrlarni ijodiy o'zlashtirishda o'zbek maqomi qonuniyatlari hamda o'ziga xos ifoda vositalari muhim omil bo'lib xizmat qildi. Ko'hna maqom san'ati o'zining barkamol badiiy-estetik ahamiyatini tiklab, zamonaviy musiqiy jarayonning ajralmas tarkibiy qismi sifatida o'zining beqiyos ijodiy, ijroviy va ilmiy salohiyatini namoyon etmoqda. Xususan, maqom ijrochilarining respublika tanlovlari 1983-yildan e'tiboran har 4 yilda muntazam o'tkazib kelinmoqda. Maqom masalalariga bag'ishlangan ko'plab ilmiy-ijodiy konferensiyalar ("Rajabiyxonlik", 1993, 1996, 1999), seminarlar, xalqaro musiqashu-noslik simpoziumlari (Samarqand, 1978,

1983, 1987, 2001; Berlin 1988, Finlandiya 1996, Istanbul 1999) o'tkazilmoqda. Maqomlarning ilmiynazariy hamda amaliy asoslari mamlakatning boshlang'ich, o'rta maxsus, oliy musiqa va san'at ta'limi muassasalarida o'qitilib, malakali mutaxassislar tayyorlanmoqda. 1987-yildan YUNESKO huzuridagi An'anaviy musiqa bo'yicha xalqaro uyushma (IFMC) qoshidagi "Maqam" ilmiy guruhi faoliyat yuritmoqda.

Turkiy xalqlar maqomida umumiy jihat kuy avji va tugallanishiga alohida ahamiyat qaratilishidadir. Avj pardalari balandroq, yakuniy qism dilga xush yoquvchi nafis ijro etiladi. Maqom juda yirik turkum. U boshqa musiqa asarlaridan mukammalligi, kuy va shakl tizimlariga ega ekani bilan kata farqlanadi. Shuning uchun maqomni ijro etayotganda, avvalo, mumtoz adabiyotdan xabardor bo'lishi zarur. Ijrochi maqom ustida ishlayotganda bir so'zning ma'nosini tushunmadimi, shu g'azalni maromiga yetkazib kuylay olmaydi, ya'ni shoir bilan hofiz o'rtasida devor paydo bo'ladi. Maqom juda katta ilm. Maqomchilik havaskor xonandalarning oldi-qochdi so'zlari, xatti-harakatidan xoli bo'lmog'i kerak.

Uyg'ur xalqining maqom san'ati o'ziga xos va o'ziga xos xususiyatlarga ega. Uyg'ur maqom san'ati O'rta Osiyodagi boshqa turkiy xalqlarning maqom an'alaridan ajralib turadigan o'ziga xos xususiyatlarga ega. Uyg'ur maqom san'atining o'ziga xos xususiyatlaridan ba'zilari:

1. Diniy va ma'naviy chuqurlik: Uyg'ur maqom san'ati ko'pincha diniy va ma'naviy mavzularni qamrab oladi. She'riy matnlar va melodik tuzilmalar tinglovchilarga chuqur hissiy tajribalar beradi.

2. Boyligi va xilma-xilligi: Uyg'ur xalqining maqom musiqasi turli ohang va ritm tuzilmalariga ega bo'lgan boy repertuarga ega. Ushbu turdagi musiqa turli xil hissiy va ruhiy holatlarni ifodalash uchun keng qo'llaniladi.

3. Cholg'u va vokal birikmasi: Uyg'ur xalqining maqom san'atida vokal va cholg'u asboblari birgalikda qo'llaniladi. Bu kombinatsiya musiqaning chuqurligi va kuchini oshiradi va tinglovchilarga immersiv tajriba beradi.

4. Madaniy merosni asrash: Uyg'ur xalqining maqom san'ati uyg'ur xalqi madaniy merosining muhim qismini tashkil etadi va bu merosni asrab-avaylash va

kelajak avlodlarga yetkazish uchun katta ahamiyatga ega. Binobarin, uygʻur maqom sanʼati hamon yashab, rivojlanib kelmoqda.

Uygʻur xalqining maqom sanʼati ana shu xususiyatlari bu sanʼatning oʻziga xosligi va qimmatini taʼkidlaydi. Uygʻur xalqining maqom sanʼati ularning madaniyatini oʻziga xosligining muhim qismini tashkil etadi va bu boy merosni kelajak avlodlarga yetkazishda katta ahamiyatga ega.

Oʻzbek maqom sanʼatida turli tur va shakllar mavjud. Ushbu janrlar odatda maʼlum melodik tuzilmalar va mavzular atrofida shakllanadi. Oʻzbek maqom sanʼatida koʻp uchraydigan maqom turlari:

1. Shashmaqom: Oʻzbekistonda maqomning eng mashhur va muhim turi. “Olti maqom” maʼnosini bildiruvchi Shashmaqom oltita asosiy maqomdan iborat. Har bir maqom maʼlum bir tuygʻu yoki mavzu bilan bogʻlangan Shashmaqom odatda yakkaxon vokal ijrosi bilan ijro etiladi.

2. Uygʻur maqomi: Gʻarbiy Oʻzbekistondagi Fargʻona vodiysida keng tarqalgan maqomning bu turi uygʻur xalqining musiqa anʼanasi taʼsirida. Uygʻur maqomi, ayniqsa, raqs va joʻshqin ritmlari bilan diqqatni tortadi.

3. Buxoro maqomi: Oʻzbekistonning tarixiy va madaniy viloyati Buxoro shahri nomi bilan atalgan maqomning bu turi shaharning boy musiqa anʼanalarini aks ettiradi. Buxoro maqomi vokal ijrolar bilan, odatda, misralar bilan ijro etiladi.

4. Fargʻona maqomi: Fargʻona vodiysida keng tarqalgan maqomning bu turi mintaqaning oʻziga xos musiqiy xususiyatlarini aks ettiradi. Fargʻona maqomi koʻpincha tabiat va muhabbat mavzulariga bagʻishlangan ohangdor tuzilmalari bilan mashhur.

5. Toshkent maqomi: Oʻzbekiston poytaxti Toshkent shahriga mansub boʻlgan maqomning bu turi maqomning murakkab va rang-barang madaniy merosini aks ettiradi. Toshkent maqomi koʻpincha zamonaviy va anʼanaviy musiqa elementlarini oʻzida mujassam etgan dinamik tuzilmalari bilan ajralib turadi.

Bu maqom turlari oʻzbek maqom sanʼatining boyligi va rang-barangligini namoyon etadi. Har bir janr turli xil melodik tuzilmalar, mavzular va ijro uslublari bilan noyob musiqiy tajribani taqdim etadi. Oʻzbek maqom sanʼati ana shu janrlar uygʻunligi bilan chuqur va taʼsirchan musiqa merosini yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti "O'zbek milliy maqom san'atini yanada rivojlantirish chora - tadbirlari " to'grisidagi qarori Toshkent 17.11.2017 yil
2. Yunus Rajabiy. "Maqom asoslari" G'.G'ulom nomli badiiy adabiyot va san'at nashryoti . Toshkent 1992-yil.
3. Talaboev, A., Akbarov, T., & Haydarov, A. The European Journal of Arts, Issue 1/2020.
4. Yunusov, G., Juraev, I., & Ahmedov, R. (2020). A LOOK AT THE REGIONAL SEASONAL FOLKLORE AND THEIR ORIGIN. THE ROLE AND IMPORTANCE OF FOLKLORE IN THE DEVELOPMENT OF DANCE ART. European Journal of Arts, (1), 121-124.
5. Yunusov, G. Y., Parpiev, A., & Ernazarov, Z. (2021). A look at samples of uzbek folklore. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 11(5), 9-14.
6. Yunusov, G., Ahmedov, R., Jurayev, I., & Yuldasheva, S. (2021). A Look At The Folklore of Fergana Valley or History of A Song in The Series of Tanovar. Annals of the Romanian Society for Cell Biology, 25(6), 2225-2232.
7. Talaboyev, A., Yunusov, G., & Ahmedov, R. (2020). Local methods of traditional singing. Journal of Advanced Research in Dynamical and Control Systems, 12(2), 2916-2920.